Sbírka soudních rozhodnutí

STANOVISKO GENERÁLNÍHO ADVOKÁTA
MACIEJE SZPUNARA
přednesené dne 12. dubna 2018 [1]

Věc C-335/17

Neli Valčeva
proti
Georgiosu Babanarakisovi

[žádost o rozhodnutí o předběžné otázce podaná Varchoveným kasacioneným sadem (Nejvyšší kasační soud, Bulharsko)]

„Řízení o předběžné otázce – Soudní spolupráce v občanských věcech – Nařízení (ES) č. 2201/2003 – Oblast působnosti – Pojem ‚právo na styk s dítětem' – Použitelnost na prarodiče"

I. Úvod

1. Babička si přeje vykonávat právo na styk se svým vnukem. Spadá spor, jehož předmětem je takový návrh, do působnosti nařízení (ES) č. 2201/2003 [2]? To je podstata otázky, kterou předkládá Varchoven kasacionen sad (Nejvyšší kasační soud, Bulharsko).

2. Projednávaná věc tak skýtá Soudnímu dvoru vůbec první příležitost rozhodnout o použití nařízení č. 2201/2003 na návrh prarodičů na přiznání styku s dítětem, a tedy stanovit, zda soud příslušný k rozhodování o podmínkách výkonu tohoto práva musí být určen na základě uvedeného nařízení, nebo na základě pravidel mezinárodního práva soukromého členských států. S ohledem na kritérium blízkosti nařízení stanoví příslušnost soudů podle místa obvyklého bydliště dítěte. Následující analýza má proto za cíl určit soud příslušný k rozhodování o právu na styk s dítětem a nebude se zabývat úvahami hmotněprávní povahy.

3. Nejprve je potřeba zdůraznit, že tento případ nelze posuzovat nezávisle na klíčové otázce významu, jež má pro dítě zachování osobních vztahů s jeho prarodiči, pokud tento styk není v rozporu s jeho zájmem. Zásada přednosti nejlepšího zájmu dítěte proto musí představovat hledisko, jehož prostřednictvím bude nařízení č. 2201/2003 ve věcech rodičovské zodpovědnosti dále vykládáno.

1 – Původní jazyk: francouzština.

2 – Nařízení Rady ze dne 27. listopadu 2003 o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1347/2000 (Úř. věst. 2003, L 338, s. 1; Zvl. vyd. 19/01, s. 209).

II. Právní rámec

A. Unijní právo

1. Listina

4. Článek 7 Listiny základních práv Evropské unie (dále jen „Listina“), nadepsaný „Respektování soukromého a rodinného života“, stanoví:

„Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a komunikace.“

5. Článek 24 odst. 2 Listiny stanoví, že „[p]ři všech činnostech týkajících se dětí, ať už uskutečňovaných veřejnými orgány nebo soukromými institucemi, musí být prvořadým hlediskem nejvlastnější zájem dítěte“.

2. Nařízení č. 2201/2003

6. Z bodu 2 odůvodnění nařízení č. 2201/2003 vyplývá, že „Evropská rada na zasedání v Tampere potvrdila zásadu vzájemného uznávání soudních rozhodnutí jako základ vytvoření skutečného soudního prostoru a jako prioritu určila právo na styk s dítětem“.

7. V bodě 5 odůvodnění tohoto nařízení se uvádí, že „[v] zájmu zajištění rovnosti všech dětí se toto nařízení vztahuje na veškerá rozhodnutí ve věci rodičovské zodpovědnosti, včetně opatření k ochraně dítěte, bez jakýchkoliv vazeb na řízení ve věcech manželských“.

8. Bod 12 uvedeného nařízení stanoví, že „[p]ravidla pro určení příslušnosti ve věcech rodičovské zodpovědnosti stanovená tímto nařízením jsou formulována s ohledem na nejlepší zájmy dítěte, zejména na blízkost. To znamená, že příslušným by měl být především soud členského státu, ve kterém má dítě své obvyklé bydliště, s výjimkou určitých případů změny bydliště dítěte, nebo soud určený dohodou nositelů rodičovské zodpovědnosti“.

9. Pokud jde o oblast působnosti nařízení č. 2201/2003, článek 1 tohoto nařízení stanoví:

„1. Toto nařízení se bez ohledu na druh soudu vztahuje na občanskoprávní věci týkající se

a) rozvodu, rozluky nebo prohlášení manželství za neplatné;

b) přiznání, výkonu, převedení a úplného nebo částečného odnětí rodičovské zodpovědnosti.

2. Věci uvedené v odst. 1 písm. b) se mohou zejména týkat

a) práva péče o dítě a práva na styk s dítětem;

[…]“

10. Co se týče definic, článek 2 v bodech 1, 7, 8, 9 a 10 zní:

„1. ‚soud‘ zahrnuje všechny orgány členských států příslušné k rozhodování ve věcech spadajících do oblasti působnosti tohoto nařízení podle článku 1;

[…]

7. ‚rodičovskou zodpovědností' se rozumějí veškerá práva a povinnosti fyzické nebo právnické osoby týkající se dítěte nebo jmění dítěte, která jsou jí svěřena rozhodnutím, právními předpisy nebo právně závaznou dohodou. Tento pojem zahrnuje především právo péče o dítě a právo na styk s dítětem;

8. ‚nositelem rodičovské zodpovědnosti' se rozumí osoba, která má rodičovskou zodpovědnost k dítěti;

9. ‚právem péče o dítě' se rozumějí práva a povinnosti týkající se péče osoby o dítě, a zejména právo určit místo bydliště dítěte;

10. ‚právo na styk s dítětem' zahrnuje zejména právo vzít dítě na omezenou dobu na místo odlišné od místa jeho obvyklého bydliště;"

11. Pokud jde o obecnou příslušnost, článek 8 nařízení zní:

„1. Soudy členského státu jsou příslušné ve věci rodičovské zodpovědnosti k dítěti, které má v době podání žaloby obvyklé bydliště na území tohoto členského státu.

2. Odstavec 1 platí s výhradou článků 9, 10 a 12."

B. Bulharské právo

12. Pokud jde o právo rodinných příslušníků na styk s dítětem, článek 128 Semeen kodeks (zákon o rodině) stanoví:

„1. Dědeček a babička mohou u Rajoneného sadu (oblastní soud, Bulharsko) současného bydliště dítěte podat návrh, aby tento soud rozhodl o opatřeních týkajících se styku s tímto dítětem, pokud to je v zájmu dítěte. Toto právo náleží rovněž dítěti.

2. Soud použije čl. 59 odst. 8 a 9 odpovídajícím způsobem.

3. Jestliže rodič, kterému soud přiznal právo na styk s dítětem, je z důvodu nepřítomnosti či nemoci dočasně neschopen toto právo vykonávat, mohou právo vykonávat babička a dědeček dítěte."

13. Zakon za licata i semejstvoto (zákon o osobách a rodině) (DV č. 182 ze dne 9. srpna 1949, v pozměněné podobě zveřejněn v DV č. 120 ze dne 29. prosince 2002) v článku 4 stanoví:

„Osoby, které dosáhly 14 let, avšak doposud nedosáhly 18 let, jsou nezletilými osobami.

Právní úkony vykonávají se souhlasem svých rodičů nebo opatrovníka, samy nicméně mohou vykonávat běžné jednoduché úkony směřující k uspokojení vlastních potřeb, jakož i disponovat prostředky, které získaly svou prací."

III. Skutkový základ sporu v původním řízení, předběžná otázka a řízení před Soudním dvorem

14. Neli Valčeva je matkou Mariany Kolevy a babičkou Christose Babanarakise narozeného dne 8. dubna 2002 v manželství M. Kolevy s Georgiosem Babanarakisem. Toto manželství bylo rozvedeno řeckým soudem, jenž právo péče o Ch. Babanarakise přiznal jeho otci. Řecký soud stanovil podmínky výkonu práva na styk mezi matkou a dítětem zahrnující kontakt po internetu, telefonu, jakož i několikahodinové osobní setkání jednou měsíčně v Řecku.

15. Neli Valčeva poté, co uvedla, že nemá možnost udržovat se svým vnukem přiměřený styk a že se v této věci marně dožadovala pomoci řeckých orgánů, se na základě článku 128 zákona o rodině obrátila na Rajonen sad (oblastní soud) s žádostí o stanovení podmínek výkonu práva na styk mezi ní a jejím nezletilým vnukem. Požadovala, aby jí bylo přiznáno právo vídat vnuka pravidelně jeden víkend v měsíci a mohl u ní pobývat po dobu dva až tři týdny dvakrát za rok během prázdnin.

16. Rajonen sad (oblastní soud) dospěl k závěru, že k posouzení návrhu N. Valčevy není příslušný. Okražen sad v Burgasu (okresní soud v Burgasu, Bulharsko) na základě nařízení č. 2201/2003 výsledek rozhodnutí prvoinstančního soudu v odvolacím řízení potvrdil. Konstatoval, že toto nařízení se použije na případy uplatňování práva na styk s dítětem členy širšího rodinného kruhu, včetně prarodičů, a podle článku 8 tohoto nařízení jsou příslušné soudy toho členského státu, v němž má dítě v době podání žaloby obvyklé bydliště, to znamená řecké soudy.

17. Neli Valčeva podala [proti tomuto rozhodnutí] kasační opravný prostředek k Varchovenému kasacionenému sadu (Nejvyšší kasační soud). Tento soud uvádí, že sdílí stanovisko odvolacího soudu, ale dodává, že pro určení příslušného soudu je nutné zjistit, zda se nařízení č. 2201/2003 použije na právo na styk s dítětem uplatňované prarodiči.

18. Za těchto podmínek se Varchoven kasacionen sad (Nejvyšší kasační soud) rozsudkem ze dne 29. května 2017, došlým kanceláři Soudního dvora dne 6. června 2017, rozhodl přerušit řízení a položit Soudnímu dvoru následující předběžnou otázku:

„Je třeba pojem ‚právo na styk s dítětem' uvedený v čl. 1 odst. 2 písm. a) a čl. 2 bodě 10 nařízení č. 2201/2003 vykládat v tom smyslu, že zahrnuje nejen styk mezi dítětem a jeho rodiči, nýbrž i styk mezi dítětem a jinými příbuznými, než jsou rodiče, jako jsou zejména babička a dědeček?"

19. Žádost o rozhodnutí o předběžné otázce byla oznámena zúčastněným stranám dne 6. července 2017. Druhé oznámení o této žádosti bylo odpůrci v původním řízení zasláno dne 15. září 2017. Zúčastněným stranám byla poskytnuta lhůta pro podání písemných vyjádření s datem uplynutí mezi 18. zářím a 4. prosincem 2017. Ve stejné době byly předkládající soud i uvedené strany informovány, že v souladu s čl. 53 odst. 3 jednacího řádu Soudního dvora rozhodl Soudní dvůr projednat předloženou žádost o rozhodnutí o předběžné otázce přednostně.

20. Písemná vyjádření předložily Řecká republika a Evropská komise. Protože nikdo ze zúčastněných nepožádal, aby byla vyslechnuta jejich ústní vyjádření, rozhodl Soudní dvůr nekonat jednání.

IV. Analýza

21. V případě posuzovaném v původním řízení je N. Valčeva, bulharská státní příslušnice, babičkou z matčiny strany nezletilého dítěte narozeného dne 8. dubna 2002 [3]. Poté, co manželství jeho rodičů bylo rozvedeno, má dítě obvyklé bydliště v Řecku, kde žije se svým otcem, řeckým státním příslušníkem. Jeho babička si přeje získat ve vztahu k svému vnukovi právo na styk.

3 – Předkládající soud upřesňuje, že bulharské právo rozlišuje mezi „nezletilými" mladšími 14 let („maloletni") a „nezletilými" ve věku mezi 14 a 18 lety („nepalnoletni", doslova „neplnoletí", kteří mají omezenou způsobilost k právním úkonům). V tomto ohledu je třeba uvést, že nařízení č. 2201/2003 se vztahuje na všechny „děti" bez rozlišení a žádná věková hranice nebyla stanovena. Podle nauky „[p]rotože výslovná úprava chybí a právo Společenství vlastní definici pojmu ‚dítě' neobsahuje, je potřeba při zjišťování, do jakého věku máme co do činění s dítětem, vycházet z vnitrostátních právních předpisů", viz Corneloup, S., „Les règles de compétence relatives à la responsabilité parentale", zveřejněno v *Le nouveau droit communautaire du divorce et de la responsabilité parentale*, příspěvky z konference uspořádané ve dnech 7. a 8. dubna 2005 Centrem rodinného práva univerzity Lyon III, Dalloz, 2005, s. 69 až 84.

22. Vzhledem k tomu, že podle předkládajícího soudu bylo dítě svěřeno do péče otci, zatímco matka má pouze právo na styk s dítětem, vyvstává otázka, zda se prarodič, pokud si přeje udržovat osobní vztah se svým vnukem, může dovolávat pravidel pro určení příslušnosti stanovených v nařízení č. 2201/2003, chce-li se domoci práva na styk s [tímto] dítětem.

A. Obecné úvahy

23. Dříve, než bude analýza předběžné otázky započata, zdá se mi vhodné uvést několik obecných úvah umožňujících vymezit rámec, do něhož nařízení č. 2201/2003 spadá. Tyto úvahy se týkají účinků evropské integrace na pravomoci Unie v oblasti mezinárodního práva soukromého, společensko-hospodářského kontextu tohoto nařízení a přednosti nejlepšího zájmu dítěte.

1. Evropská integrace a mezinárodní právo soukromé

24. Téměř 20 let uplynulo od okamžiku zveřejnění důvodové zprávy k Bruselské úmluvě ze dne 28. května 1998 [4]. Zpráva oprávněně zdůraznila potřebu zabývat se problémy, které se objevují v rodinném právu, z hlediska evropské integrace. Ostatně v 90. letech byla v rámci akademických plánů, výzkumných projektů a univerzitních konferencí věnována otázce „komunitarizace" soukromého práva velká pozornost [5]. Výsledky těchto debat a úvah o dopadu pravidel Společenství na mezinárodní právo soukromé a o důsledcích evropské integrace na jeho rozvoj byly také častým tématem seminářů pořádaných Haagskou akademií mezinárodního práva [6].

25. Z toho zejména vyplývá, že vývoj Unie a jejích cílů měl skutečný vliv na její vlastní pravomoci v oblasti mezinárodního práva soukromého. Role evropského mezinárodního práva soukromého, jež byla s ohledem na původní cíl [Unie] vytvořit společný trh zpočátku výrazně omezená, byla posílena zavedením druhého cíle, totiž evropského občanství, který Unii umožnil překročit meze pouhé hospodářské integrace a směřovat k Evropě občanů [7]. K postupu evropského projektu navíc po Amsterodamské smlouvě přispěl třetí cíl: zavedení prostoru svobody, bezpečnosti a práva, jenž zaručuje volný pohyb osob a zároveň vytváří rámec pro zvyšující se mobilitu občanů a naplňuje toto

4 – Akt Rady ze dne 28. května 1998, jímž byla na základě článku K.3 smlouvy o Evropské unii vypracována Úmluva o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských (Úř. věst. 1998, C 221, s. 1, dále jen „Bruselská úmluva z roku 1998"). Vysvětlující zprávu k Úmluvě o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských vypracované na základě článku K.3 smlouvy o Evropské unii vyhotovila Alegría Borrás, profesorka mezinárodního práva soukromého univerzity v Barceloně (Úř. věst. 1998, C 221, s. 27, dále jen „zpráva Borrás").

5 – Viz zejména von Hoffman, B. (ed.), *European Private International Law*, Nijmegen, 1998, s. 13 až 37; Kohler, Ch., „Interrogations sur les sources du droit international privé européen après le Traité d'Amsterdam, zveřejněno v *Revue critique de droit international privé*, 1999, č. 1, s. 1.

6 – Viz zejména Struycken, A. V. M., „Les conséquences de l'intégration européenne sur le développement du droit international privé", zveřejněno v *Recueil des cours*, svazek 232, 1992, s. 256 až 383; Fallon, M., „Les conflits de lois et de juridictions dans un espace économique intégré. L'expérience de la Communauté européenne", zveřejněno v *Recueil des cours*, svazek 253, 1995, s. 9 až 290, a Borrás, A., „Le droit international privé communautaire: réalités, problèmes et perspectives d'avenir", zveřejněno v *Recueil des cours*, svazek 317, 2005, s. 313 až 516.

7 – V tomto směru viz Borrás, A., op. cit., s. 333 až 369. Viz též též zpráva Borrás, s. 28: „Na svém počátku byla evropská integrace především hospodářským procesem a přijaté právní nástroje proto usilovaly napomoci právě tomuto druhu integrace. V průběhu posledních dvaceti let však nastaly hluboké změny a v současné době evropská integrace ovlivňuje postupně a čím dál tím významněji životy evropských občanů nad rámec své hospodářské složky".

evropské občanství jistým obsahem [8], zejména právem na přístup ke spravedlnosti [9]. Co se týče tohoto práva, které je zásadní pro výkon dalších procesních a základních práv, je pro to, aby se proces evropské integrace stal pro občany Unie do jisté míry skutečností, nanejvýš důležité, aby v oblastech, jako jsou uznávání a výkon rozhodnutí, mohlo být dosaženo „rychlých a hmatatelných výsledků“ [10].

26. Takový je tedy kontext, ve kterém jsou obecně situována pravidla evropského mezinárodního práva soukromého a zejména pravidla nařízení č. 2201/2003 o příslušnosti, uznávání a výkonu [rozhodnutí] ve věcech rodičovské zodpovědnosti.

2. Vývoj společnosti a nařízení č. 2201/2003

27. Chtěl bych rovněž nastínit účinky změn, které v posledních desetiletích zasáhly společnost, na oblast působnosti právních předpisů Unie ve věcech rodičovské zodpovědnosti. Umožní to lépe vymezit kontext nařízení č. 2201/2003 pro účely analýzy otázky položené předkládajícím soudem.

28. Zaprvé, pokud jde o proměny společnosti uvnitř Unie (a obecně západní společnosti), je třeba poznamenat, že hospodářské změny spojené s globalizací vyvolaly významné změny v pracovních vztazích, v důsledku kterých došlo zejména k oddělení místa výkonu práce od místa obvyklého bydliště. Pobývat v jednom členském státě a pracovat v jiném se pro část občanů Unie stalo běžné. Situace je nicméně složitější v případě občanů pobývajících v jednom členském státě, kteří byli společností usazenou v jiném členském státu vysláni do třetí země. Tyto změny také významným způsobem ovlivňují rodinný život občanů Unie.

29. Stejně významné změny ovlivňují i způsoby života občanů z hlediska společensko-kulturního. Fenomén rodin, jejichž členové (rodiče a děti) mají dvojí nebo odlišnou státní příslušnost (který je úzce svázán s volným pohybem osob a obecněji s globalizací), různorodost forem svazků a společného života, jež kromě svatby zahrnují zejména registrované partnerství (PACS), nové formy uspořádání rodin, zejména rodiny s jedním rodičem, rodiny, ve kterých jeden z rodičů není biologickým rodičem dítěte, a rodiny, ve kterých oba rodiče jsou stejného pohlaví, jakož i nové formy rodičovství ve vztahu k dětem narozeným v dřívějším svazku, postupem lékařsky asistované reprodukce či adoptovaným, jsou jen některé příklady. Diverzifikace uspořádání rodin představuje realitu současné společnosti. Některé z těchto fenoménů skutečně nejsou nové, ale od 60. let tyto změny zintenzivnily a rozvinuly se exponenciálním způsobem. Uvedené hospodářské a společensko-kulturní změny, jejichž účinky významně dopadají na životy občanů, vyvolávají v určitých případech potřebu znovu přezkoumat postuláty, na nichž jsou založeny právní systémy a obsahy jejich norem, a vyžadují, aby právo, zejména právo Unie (včetně evropského mezinárodního práva soukromého), jim bylo uzpůsobeno.

8 – Bod 1 odůvodnění nařízení č. 2201/2003 stanoví tento cíl Unie následovně: „Evropské společenství si stanovilo za cíl vytvořit prostor svobody, bezpečnosti a práva, ve kterém je zajištěn volný pohyb osob“.

9 – Zvlášť důležitá pro přístup dítěte ke spravedlnosti a zejména pro právo udržovat kontakt s oběma rodiči v přeshraničních sporech je směrnice o přístupu ke spravedlnosti. Směrnice Rady 2003/8/ES ze dne 27. ledna 2003 o zlepšení přístupu ke spravedlnosti v přeshraničních sporech stanovením minimálních společných pravidel pro právní pomoc v těchto sporech (Úř. věst. 2003, L 026, s. 41; Zvl. vyd. 19/06, s. 90).

10 – Viz v tomto směru Borrás, A., op. cit., s. 369. Viz též Lagarde, P., „En guise de synthèse“, zveřejněno v Fallon, M., Lagarde, P., Poillot-Peruzzetto, S. (eds.), *Quelle architecture pour un code européen de droit international privé*, Peter Lang, 2011, s. 365 až 388, s. 366: „Z hlediska mezinárodního práva soukromého to znamená, že zamýšlený předpis by se již neměl omezovat na pravidla, jež v hospodářské oblasti zaručují výkon čtyř hlavních svobod stanovených v zakládající smlouvě. Evropskému občanovi by měl zajistit nejen volný pohyb v Unii pro potřeby jeho hospodářské činnosti, ale pokud dojde k jeho přemístění v rámci Unie, ať už je důvod tohoto přemístění jakýkoliv, také veškeré záruky bezpečnosti a spravedlnosti“.

30. Zadruhé, co se týče konkrétně dopadu vývoje společnosti na nařízení č. 2201/2003, je nutné konstatovat, že pokud jde o spory týkající se dětí, byla působnost uvedeného nařízení podstatným způsobem rozšířena oproti Bruselské úmluvě z roku 1998 [11] a nařízení č. 1347/2000 [12]. Zatímco totiž nařízení č. 1347/2000 se vztahovalo výhradně na občanská soudní řízení týkající se rodičovské zodpovědnosti obou manželů k dětem v souvislosti s řízením o zrušení manželství (rozvod a neplatnost) nebo o rozluce [13], nařízení č. 2201/2003 se nyní vztahuje na „všechny spory" týkající se rodičovské zodpovědnosti, bez ohledu na povahu soudu. S cílem zaručit rovnost „všech dětí" bez rozdílu se posledně uvedené nařízení použije na děti vzešlé z dřívějšího vztahu i na děti narozené mimo manželství, ať už je rodičovská zodpovědnost vykonávána rodiči nebo třetí osobou, a zřetel bere i na rodiny, ve kterých jeden z rodičů není biologickým rodičem dítěte.

31. Avšak i přes snahy unijního zákonodárce přizpůsobit právní předpisy ve věcech rodičovské zodpovědnosti vývoji společnosti, ten probíhá mnohem rychleji než proces legislativního přizpůsobování a je zřejmé, že určité „šedé zóny", na které právní předpisy nedávají výslovnou odpověď, přetrvávají. Věc v původním řízení je názorným příkladem těchto šedých zón, jež byly vytvořeny vývojem společnosti zejména v oblasti osobních vztahů dítěte k dalším osobám, se kterými ho pojí „rodinné" vazby právní i faktické povahy (jako jsou bývalý manžel nebo manželka jednoho z rodičů, sourozenci dítěte, prarodiče či partner rodiče, jenž je nositelem rodičovské zodpovědnosti). Tyto šedé zóny mohou vyvolávat nejistotu, někdy paradoxní, pokud jde o uplatňování práva na styk s dítětem jinými osobami než rodiči, v tomto případě prarodiči.

32. Co se týče konkrétně prarodičů, není tato nejistota zarážející, uvážíme-li, že ve společnosti, která se neustále vyvíjí, zůstává osobní vztah mezi prarodiči a jejich vnoučaty v zásadě a s výhradou nejlepšího zájmu dítěte klíčovým zdrojem stability pro děti a významným činitelem mezigeneračního pouta, které nepochybně přispívá k budování jeho vlastní identity?

3. Zásada přednosti nejlepšího zájmu dítěte

33. Tato část [analýzy] týkající se obecných úvah by nebyla úplná, pokud by zde nebyla zmíněna nejdůležitější zásada nařízení č. 2201/2003: přednost nejlepšího zájmu dítěte.

11 – Tato úmluva nikdy nevstoupila v platnost, neboť po „komunitarizaci" oblasti soudní spolupráce v občanských věcech, k níž došlo nabytím účinnosti Amsterodamské smlouvy dne 1. května 1999, kdy kapitola týkající se tehdejšího třetího pilíře byla přesunuta do prvního pilíře (část třetí, hlava IV Smlouvy o ES), byla nahrazena nařízením Rady (ES) č. 1347/2000 ze dne 29. května 2000 o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti obou manželů k dětem (Úř. věst. 2000, L 160, s. 19; Zvl. vyd. 19/01, s. 209).

12 – Již od přijetí nařízení č. 1347/2000 byla jeho oblast působnosti považována za velmi omezenou. Ohledně kladných i záporných stránek tohoto nařízení viz Borrás, A., „Le règlement no 1347/2000 sur la compétence, la reconnaissance et l'exécution des décisions en matière matrimoniale et en matière de responsabilité parentale des enfants communs", zveřejněno v *Petites affiches*, 2002, č. 248, s. 12. „Chaotické a rychlé střídání předpisů upravujících výhradně oblast rozvodů a rodičovské zodpovědnosti" lze vysvětlit zejména různorodostí vnitrostátních tradic, které jsou výraznější a citlivější, než tomu je v oblasti dědictví, viz Ancel, B., a Muir Watt, H., „L'intérêt supérieur de l'enfant dans le concert des juridictions: le règlement Bruxelles II bis", zveřejněno v *Revue critique de droit international privé*, 2005, č. 94/4, s. 569 až 586.

13 – Jinými slovy, nařízení č. 1347/2000 se nepoužije na děti narozené v manželství, které není v krizi, ani na ochranu dětí páru, který není v manželské krizi. Borrás, A., s. 12. K Sur le règlement nº 1347/2000, voir, en particulier, Gaudemet-Tallon, H., „Le règlement nº 1347/2000 […]", *Journal de droit international*, 2001, s. 381.

34. Jde o jednu ze zásad prostupujících právní řád Unie [14]. Nejenže všechny členské státy v tomto ohledu ratifikovaly Úmluvu OSN o právech dítěte [15], ale mimoto Soudní dvůr již uvedl, že tato úmluva zavazuje všechny členské státy a že tento text patří mezi mezinárodně právní nástroje týkající se ochrany lidských práv, jež zohledňuje při aplikaci obecných zásad práva Unie [16]. Článek 3 odst. 3 SEU kromě toho stanoví, že „Unie vytváří vnitřní trh“, a dále je zde uvedeno, že Unie „podporuje spravedlnost […], mezigenerační solidaritu a ochranu práv dítěte“ [17].

35. Pokud jde o nařízení č. 2201/2003, to je založeno na zásadě přednosti zájmu dítěte a dodržování jeho práv. Bod 33 odůvodnění totiž stanoví, že toto nařízení se zejména snaží zajistit dodržování základních práv dítěte stanovených v článku 24 Listiny. Daný článek tím, že nejlepší zájem dítěte označuje za prvořadé hledisko pro veřejné orgány i soukromé instituce, uznává postavení dětí coby nezávislých a autonomních nositelů práv [18]. V tomto ohledu je třeba též zmínit článek 7 Listiny týkající se respektování soukromého a rodinného života.

36. Co týče konkrétně pravidel pro určování příslušnosti stanovených nařízením č. 2201/2003 ve věcech rodičovské zodpovědnosti, ta jsou formulována s ohledem na uvedenou zásadu a především s ohledem na kritérium blízkosti. Neboť právě soudy příslušné podle místa obvyklého bydliště dítěte mohou nejlépe rozhodnout o všech otázkách týkajících se rodičovské zodpovědnosti, a tedy i o právu na styk s dítětem [19]. V zájmu dítěte navíc nařízení č. 2201/2003 výjimečně a za určitých podmínek umožňuje příslušnému soudu postoupit věc soudu jiného členského státu, pokud je tento jiný soud z hlediska svého umístění vhodnější k projednání věci [20].

37. A konečně, Soudní dvůr také rozhodl, že přednost zájmu dítěte představuje hledisko, jímž je potřebné vykládat ustanovení unijního práva [21]. Ve své judikatuře odkazuje k zájmu dítěte žít rodinným životem, který chrání též základní právo na respektování rodinného života zaručené článkem 8 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod [22].

38. Není tedy pochyb o tom, že zásadou přednosti zájmu dítěte se musí řídit každý teleologický výklad ustanovení nařízení č. 2201/2003 týkající se návrhu prarodičů na přiznání práva na styk s dítětem, jako je tomu v projednávaném případě. Později se k tomu ještě vrátím.

B. Předběžná otázka

39. Podstatou předběžné otázky předkládajícího soudu je, zda pojem „právo na styk s dítětem“ uvedený v čl. 1 odst. 2 písm. a) a čl. 2 bodě 10 nařízení č. 2201/2003 musí být vykládán tak, že zahrnuje právo na styk prarodičů s jejich vnoučaty.

14 – Pro přehled acquis Unie v oblasti práv dítěte viz Evropská komise, GŘ pro spravedlnost, EU *Acquis and Policy Documents on the Rights of the Child*, prosinec 2015, s. 1 až 83. Viz též stanovisko generálního advokáta M. Szpunara k věci Chavez-Vilchez a další (C-133/15, EU:C:2016:659, bod 42).

15 – Úmluva uzavřená v New Yorku dne 20. listopadu 1989. Její čl. 3 odst. 1 stanoví, že „[n]ejlepší zájem dítěte musí být prvořadým hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy či správními nebo zákonodárnými orgány“.

16 – Viz rozsudek ze dne 27. června 2006, Parlament v. Rada (C-540/03, EU:C:2006:429, bod 37 a citovaná judikatura).

17 – Ochrana práv dítěte je také důležitým hlediskem zahraniční politiky Unie. Viz čl. 3 odst. 5 SEU.

18 – Článek 24 Listiny vyjmenovává tři základní zásady práv dítěte: svobodně vyjadřovat své názory (čl. 24 odst. 1), právo, aby nejlepší zájem dítěte představoval prvořadé hledisko při všech činnostech, které se ho týkají (čl. 24 odst. 2) a právo udržovat pravidelné osobní vztahy a přímý styk s oběma rodiči, ledaže by to bylo v rozporu s jeho zájmy (čl. 24 odst. 3).

19 – Viz bod 12 odůvodnění a článek 8 nařízení č. 2201/2003.

20 – Viz bod 13 odůvodnění a článek 15 nařízení č. 2201/2003. Je třeba též zdůraznit, že značnou pozornost toto nařízení věnuje výslechu dítěte. Viz v tomto ohledu bod 19 odůvodnění, čl. 41 odst. 2 písm. c) a čl. 42 odst. 2 písm. a) nařízení č. 2201/2003.

21 – Co se týče nařízení č. 2201/2003, viz zejména rozsudek ze dne 11. července 2008, Rinau (C-195/08 PPU, EU:C:2008:406, body 48 a 51), a ze dne 2. dubna 2009, A (C-523/07, EU:C:2009:225, body 61 a 64). Viz též stanovisko generální advokátky E. Sharpston k věci Rinau (C-195/08 PPU, EU:C:2008:377, bod 20). Viz též rozsudek ze dne 13. září 2016, Rendón Marín (C-165/14, EU:C:2016:675, body 66, 81 a 85) a stanovisko generálního advokáta M. Szpunara k věcem Rendón Marín a CS (C-165/14 a C-304/14, EU:C:2016:75, bod 174).

22 – Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, podepsána v Římě dne 4. listopadu 1950 (dále jen „EÚLP“).

40. I když je pojem „právo na styk s dítětem“ výslovně uveden v čl. 1 odst. 2 písm. a) a čl. 2 bodě 10 nařízení č. 2201/2003, tato ustanovení přímo nestanoví, zda dané právo zahrnuje také právo na styk s dítětem, je-li uplatňováno jinými osobami než rodiči.

41. Pro účely výkladu těchto ustanovení je proto nutné vzít v úvahu nejen jejich znění, ale také jejich kontext a cíle, které nařízení č. 2201/2003 sleduje.

42. Na začátku je potřeba uvést, že co se týče pojmu „rodičovská zodpovědnost“ a účelu nařízení č. 2201/2003, česká vláda a Evropská komise hájily ve svých písemných vyjádřeních názor, podle kterého se uvedené nařízení použije na právo prarodičů na styk s dítětem, přičemž vycházely zejména ze znění tohoto nařízení. Zdá se, že předkládající soud ve svém předkládacím rozhodnutí tento názor sdílí [23].

1. Znění a systematika ustanovení nařízení č. 2201/2003

43. Co se týče rodičovské zodpovědnosti, článek 1 nařízení č. 2201/2003 stanoví, že bez ohledu na druh soudu se toto nařízení použije na případy týkající se „přiznání, výkonu, převedení a úplného nebo částečného odnětí rodičovské zodpovědnosti“. Aby bylo možné oblast působnosti nařízení č. 2201/2003 náležitým způsobem určit [24], bylo nutné, aby unijní zákonodárce vymezil pojem „rodičovská zodpovědnost“. Daný pojem totiž nebyl definován ani Bruselskou úmluvou z roku 1998 [25], ani nařízením č. 1347/2000. Zákonodárce se tedy rozhodl pro jednotnou definici pojmu „rodičovská zodpovědnost“ [26]. Tento pojem je definován v čl. 2 bodě 7 nařízení č. 2201/2003 jako „veškerá práva a povinnosti fyzické nebo právnické osoby týkající se dítěte nebo jmění dítěte, která jsou jí svěřena rozhodnutím, právními předpisy nebo právně závaznou dohodou“. Nositeli rodičovské zodpovědnosti tak mohou být fyzické i právnické osoby [27]. Pojem „rodičovská zodpovědnost“ navíc zahrnuje „především“ právo péče o dítě a právo na styk s dítětem, což znamená, že jej lze rozložit na tyto dva prvky [28]. Jak nositelé práva péče o dítě, tak nositelé práva na styk s dítětem určení vnitrostátním právem proto v souladu s nařízením č. 2201/2003 mohou být považováni za nositele rodičovské zodpovědnosti, jež zahrnuje především tato dvě práva [29].

44. Právo na styk s dítětem je definované v čl. 2 bodě 10 nařízení č. 2201/2003 tak, že zahrnuje „zejména právo vzít dítě na omezenou dobu na místo odlišné od místa jeho obvyklého bydliště“. Uvedená definice tak vymezuje pouze jednu část obsahu práva na styk s dítětem, avšak neurčuje osoby, které by mohly být jeho nositeli [30].

23 – Předkládající soud totiž v bodě 5.3 předkládacího rozhodnutí uvádí, že „ačkoliv tento závěr nevyplývá přímo ze znění nařízení […], je možné jej vyvodit ze systematiky, obsahu a cíle nařízení“.

24 – Viz bod 30 tohoto stanoviska.

25 – Co se týče pojmu „rodičovská zodpovědnost“ v Bruselské úmluvě z roku 1998, zpráva Borrás uvádí, že tento pojem „[by měl] být vymezen vnitrostátním právem členského státu, ve kterém je otázka zodpovědnosti posuzována“. To znamená, že v této úmluvě byly práva a povinnosti rodičů vymezeny vnitrostátním právem.

26 – Oproti Bruselské úmluvě z roku 1998 byl pro účely použití nařízení č. 2201/2003 nezbytný autonomní výklad rodičovské zodpovědnosti, což nakonec definice tohoto pojmu stanovená v čl. 2 odst. 7 nařízení potvrzuje. Viz v tomto směru článek W. Pintense zveřejněný v Magnus, U., a Mankowski, P. (eds.), *Brussels II bis Regulation*, European Commentaries on Private International Law, Sellier European Law Publishers, 2016, článek 1 bod 59 a článek 2 bod 19.

27 – Zcela odlišná je otázka určení nositele rodičovské zodpovědnosti. Nařízení č. 2201/2003 nestanoví, která osoba má být nositelem rodičovské odpovědnosti, ale co se týče nositele zejména práva péče o dítě a práva na styk s dítětem, odkazuje k právu členských států. Viz v tomto směru rozsudek ze dne 5. října 2010, McB. (C-400/10 PPU, EU:C:2010:582, body 40 až 43).

28 – Článek 2 bod 9 nařízení č. 2201/2003 vymezuje právo péče o dítě jako „práva a povinnosti týkající se péče osoby o dítě, a zejména právo určit místo bydliště dítěte“. K tomuto pojmu viz rozsudek ze dne 5. října 2010, McB. (C-400/10 PPU, EU:C:2010:582, body 40 až 43).

29 – Viz v tomto ohledu Francq, S., „La responsabilité parentale en droit international privé. Entrée en vigueur du règlement Bruxelles II bis et du code de droit international privé“, zveřejněno v *Revue trimestrielle de droit familial*, 2005, č. 3, s. 691 až 711. Viz též Pintens, W., op. cit., článek 2, bod 23. Uvedení autoři se ostatně domnívají, že prarodič, který je nositelem práva na styk se svým vnukem, je rovněž nositelem rodičovské zodpovědnosti ve smyslu nařízení č. 2201/2003. Je třeba nicméně poznamenat, že v některých vnitrostátních právních řádech jsou za nositele rodičovské zodpovědnosti považováni pouze rodiče, zatímco třetí osoby mají jen omezené pravomoci, i když jim právo na styk s dítětem bylo přiznáno.

30 – V nařízení č. 2201/2003 je tato definice omezena pouze ratione temporis („na omezenou dobu“) a žádné omezení ratione personae z této definice nevyplývá.

45. Článek 2 bod 8 nařízení č. 2201/2003 pak za nositele rodičovské zodpovědnosti označuje „[každou] osob[u], která má rodičovskou zodpovědnost k dítěti“ [31].

46. Z výkladu čl. 2 bodů 7, 8 a 10 nařízení č. 2201/2003 podle mého názoru vyplývá, že unijní zákonodárce záměrně použil široké definice umožňující pokrýt množství případů. Tento úmysl plyne z použití obecných výrazů, jako jsou „veškerá práva a povinnosti“ nebo „každá osoba“ či příslovce „zejména“. Především použití tohoto příslovce v definici pojmu „právo na styk s dítětem“ uvedené v čl. 2 bodě 10 nařízení č. 2201/2003 podle mého názoru svědčí o vůli unijního zákonodárce zvolit širokou definici tohoto práva.

47. Pokud tedy vzhledem k čl. 2 bodům 7 a 8 nařízení č. 2201/2003 pojem „rodičovská zodpovědnost“ zahrnuje každou fyzickou či právnickou osobu disponující právem na styk s dítětem – které čl. 2 bod 10 tohoto nařízení vymezuje rovněž široce – je podle mého názoru zřejmé, že jak rodičovská zodpovědnost (jakožto souhrnný pojem), tak právo na styk s dítětem (jakožto prvek tohoto souhrnného pojmu) mohou pro účely tohoto nařízení náležet každé fyzické nebo právnické osobě [32].

48. Je pravda, že z definice pojmu „rodičovská zodpovědnost“ uvedené v bodě 7 tohoto článku vyplývá, že právo na styk s dítětem je pouze jedním prvkem rodičovské zodpovědnosti [33]. Zejména v situaci, jaká byla v původním řízení, kdy rodičovská zodpovědnost je podle vnitrostátního práva vykonávána společně oběma rodiči, vykonává péči o dítě pouze jeden rodič (v tomto případě otec), zatímco druhý rodič (v tomto případě matka) má obvykle právo na styk s dítětem. Jestliže se za těchto okolností domáhá styku s dítětem třetí osoba, vyvstává otázka, zda nařízení č. 2201/2003 zahrnuje pro účely určení příslušného soudu též takové právo na styk s dítětem, které je odlišné od práva přiznaného vnitrostátním právem jednomu z rodičů (v tomto případě matce), a zda se tedy výkonu tohoto práva mohou domáhat také třetí osoby, jako jsou prarodiče.

49. Pro účely odpovědi na tuto otázku je třeba připomenout, že ze znění a systematiky ustanovení nařízení č. 2201/2003 vyplývá, že vůlí unijního zákonodárce bylo obsáhnout co největší počet možných situací tak, aby dítě mohlo udržovat osobní vztahy nejen se svými rodiči, ale i s jinými členy rodiny nebo blízkými osobami [34]. Domnívám se, že nic ve zkoumaných definicích či v jejich celkové souvislosti v zásadě nebrání tomu, aby se babička mohla dovolávat pravidel pro určení příslušnosti podle tohoto nařízení s cílem domoci se práva na styk [se svým vnukem].

50. Je třeba ověřit, zda účel ustanovení nařízení č. 2201/2003 tento výklad rovněž potvrzuje.

2. Teleologický výklad ustanovení nařízení č. 2201/2003

51. Také výklad, jenž zohledňuje účel nařízení č. 2201/2003, potvrzuje použití tohoto nařízení na právo prarodičů na styk s dítětem.

31 – Tato definice stanoví, že také jiné osoby než rodiče mohou být nositeli rodičovské zodpovědnosti. Uvedený výraz zahrnuje nejen nositele, kteří nabyli rodičovské zodpovědnosti z titulu rodičovství, poručnictví, opatrovnictví a podobných institutů, ale také nositele, jenž nabyli rodičovskou zodpovědnost jakožto partneři jednoho z rodičů, který je nositelem rodičovské zodpovědnosti. Viz Pintens, W., 2016, op. cit., článek 2 bod 22.

32 – V tomto ohledu viz Pintens, W., op. cit., s. 88: „Since the Brussels II bis Regulation has a broader scope – third persons can be holders of parental responsibility – there is no reason to exclude rights of access from the scope of the Regulation when the holder is a third person.“

33 – Viz bod 43 tohoto stanoviska.

34 – Jako je tomu zejména v případě partnera rodiče, který je nositelem rodičovské zodpovědnosti. Dítě totiž může navázat velmi blízký, silný a trvalý osobní vztah s partnerem své matky nebo svého otce. Viz bod 45 tohoto stanoviska a poznámka pod čarou 31.

52. Úvodem připomínám, že jedním z cílů nařízení č. 2201/2003 je podporovat vzájemné uznávání soudních rozhodnutí. Vyplývá to z bodu 2 odůvodnění tohoto nařízení, jenž zdůrazňuje, že vzájemné uznávání soudních rozhodnutí představuje „základ [pro] vytvoření skutečného soudního prostoru“ [35]. Bod 21 odůvodnění nařízení č. 2201/2003 stanoví, že uznávání a výkon rozhodnutí vydaných v některém členském státě „by měly být založeny na zásadě vzájemné důvěry a důvody pro neuznání by měly být omezeny na nezbytné minimum“. Z bodu 2 odůvodnění tohoto nařízení navíc vyplývá, že právo na styk s dítětem je prioritou unijního zákonodárce.

53. Co se týče zajištění rovnosti všech dětí, bod 5 odůvodnění nařízení č. 2201/2003 stanoví, že se toto nařízení vztahuje na veškerá rozhodnutí ve věci rodičovské zodpovědnosti, včetně opatření k ochraně dítěte, bez jakýchkoliv vazeb na řízení ve věcech manželských [36]. Jak v tomto ohledu vyplývá též z analýzy čl. 2 bodů 7, 8 a 10, nařízení č. 2201/2003 obsahuje široký pojem „nositelé rodičovské zodpovědnosti“, pod který spadá nejen každá fyzická osoba vykonávající vůči dítěti rodičovskou zodpovědnost, ale také třetí osoby či právnické osoby, jako jsou orgány ochrany dětí.

54. A konečně připomínám, že jak vyplývá z bodů 35 až 37 tohoto stanoviska, pravidla vzešlá z nařízení č. 2201/2003 ve věcech rodičovské zodpovědnosti a zejména pravidla pro určování příslušnosti jsou koncipována – a musí tak být tedy i vykládána – nikoliv s ohledem na zájem navrhovatele, ale s ohledem na nejlepší zájem dítěte a zejména na kritérium blízkosti [37]. Teleologický výklad nařízení č. 2201/2003 proto musí být proveden ve světle přednosti nejlepšího zájmu dítěte coby vůdčí zásady zakotvené v odůvodnění i ustanoveních [tohoto nařízení] [38].

55. Jaké závěry tedy můžeme s ohledem na výše uvedené skutečnosti vyvodit z analýzy cílů nařízení č. 2201/2003?

56. Odpověď se mi nyní zdá být zřejmá. Je pravda, že konkrétní ustanovení použitelná na situaci, ke které došlo v původním řízení, kdy se prarodič domáhá práva na styk se svým vnukem, neexistují. To ale podle mého názoru nevytváří právní vakuum. Z cílů nařízení č. 2201/2003 totiž jednoznačně vyplývá, že není žádný důvod vyjmout právo na styk s dítětem z oblasti působnosti tohoto nařízení, jestliže se uvedeného práva domáhá jiná osoba než rodiče, kterou s dítětem pojí rodinné vazby právní nebo faktické povahy, jako je tomu v projednávaném případě. Přiznání práva na styk s dítětem jiné osobě než rodičům může zasáhnout do práv a povinností posledně jmenovaných (v projednávaném případě jde o právo otce na péči o dítě a právo matky na styk s dítětem). Aby tedy nedošlo k přijetí vzájemně neslučitelných opatření, je s ohledem na nejlepší zájem dítěte vhodné, aby o právu na styk s dítětem rozhodl stejný soud příslušný podle místa obvyklého bydliště dítěte [39].

35 – Viz též bod 23 odůvodnění nařízení č. 2201/2003; závěry Evropské rady ze zasedání v Tampere ve dnech 15. a 16. října 1999, bod 34, dostupné na http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_fr.htm, a pracovní dokument Komise „Vzájemné uznávání rozhodnutí ve věcech rodičovské zodpovědnosti“, COM(2001) 166 final, s. 3.

36 – Vztahuje-li se nařízení č. 2201/2003 na všechna rozhodnutí ve věcech rodičovské zodpovědnosti, musí též zahrnovat všechna rozhodnutí týkající se práva na styk nejen mezi dítětem a rodiči, ale také dítětem a třetími osobami, jako jsou „zejména prarodiče“. Viz v tomto směru Pintens, W., op. cit., článek 1, bod 70.

37 – Viz bod 12 odůvodnění nařízení č. 2201/2003.

38 – Viz body 73 a 74 tohoto stanoviska.

39 – Uvedené platí tím spíše, že kolizní normy určující právo, které je použitelné na otázky rodičovské zodpovědnosti, nejsou harmonizovány. Pokud by tedy o rodičovské zodpovědnosti více osob (rodičů a prarodičů) rozhodovaly soudy různých členských států, použily by kolizní normy vnitrostátního práva. Tyto normy se však od sebe mohou podstatně lišit. Rozhodnutí o rodičovské zodpovědnosti vykonávané více osobami by tak byla vydávána různými soudy a na základě různých právních předpisů, ačkoliv by se v zásadě týkala pouze jednoho dítěte. Na druhou stranu, široký výklad pojmů vymezujících oblast působnosti nařízení č. 2201/2003 umožňuje jistou harmonizaci rozhodnutí, přinejmenším co se týče použitelných zákonů, a zabraňuje komplikacím vyplývajícím z absence harmonizovaných kolizních norem.

57. Souhlasím proto s argumentem Komise, podle kterého, pokud by návrhy týkající se práva na styk s dítětem podané jinými osobami než rodiči měly být vyloučeny z oblasti působnosti nařízení č. 2201/2003, řídila by se příslušnost soudů pro tyto návrhy neharmonizovanými pravidly vnitrostátního práva. Nebezpečí, že dítě bude vystaveno sporu před soudem, ke kterému nemá úzkou vazbu, jakož i riziko souběžně vedených řízení a vzájemně neslučitelných rozhodnutí by tím vzrostlo, což by bylo v rozporu s cílem nařízení č. 2201/2003, kterým je stanovení jednotných pravidel pro soudní řízení s respektem k zásadě blízkosti.

58. Z bodů 43 až 57 tohoto stanoviska tak vyplývá, že výklad ustanovení nařízení č. 2201/2003, podle kterého se toto nařízení vztahuje na návrh na přiznání práva na styk s dítětem uplatňovaný prarodičem, není v rozporu s cílem, jenž v rámci tohoto nařízení sledoval unijní zákonodárce.

59. Jak uvedu dále, tento výklad potvrzuje i historie nařízení č. 2201/2003.

3. Historický výklad ustanovení nařízení č. 2201/2003

60. Před tím, než navrhnu odpověď na otázku položenou předkládajícím soudem, zdá se mi vhodné přezkoumat nejen historický kontext nařízení č. 2201/2003, ale i právní předpisy, které tomuto nařízení předcházely.

a) Přípravné práce k nařízení č. 2201/2003

61. Pokud jde o přípravné práce, je třeba připomenout, že oblast působnosti nařízení č. 1347/2000, které předcházelo nařízení č. 2201/2003, byla ve věcech rodičovské zodpovědnosti omezena pouze na spory týkající se rodičů, jak vyplývá také z bodů 30 a 43 tohoto stanoviska. Dané omezení se rovněž vztahovalo na řízení o právu na styk s dítětem (právo na styk mezi dítětem a jedním z rodičů).

62. Vzhledem ke značnému počtu rodinných sporů, v nichž jeden z rodičů namítal, že se nemůže domoci výkonu svého práva na styk s dítětem v jiném členském státě, Francouzská republika předložila v roce 2000 podnět k přijetí nařízení Rady o vzájemném výkonu rozhodnutí ve věcech práva na styk s dítětem [40]. Po jeho zvážení dospěla Rada Evropské unie k závěru, že je možné se tímto podnětem dále zabývat pouze souběžně s prací na rozšíření působnosti nařízení č. 1347/2000. Tím by všem dětem byla zajištěna rovnost zacházení zohledňující společenskou realitu, jakou je například diverzifikace rodinných uspořádání [41].

63. V roce 2001, kdy Komise připravovala návrh nařízení o rodičovské zodpovědnosti, zveřejnil tento orgán pracovní dokument, z něhož jasně vyplývá, že právo na styk s dítětem hodlá pojmout mnohem šířeji než nařízení č. 1347/2000 [42]. V dokumentu Komise uvedla, že „[z]atímco nařízení [č. 1347/2000] ponechává úpravu této otázky na vnitrostátním právu, bylo navrženo, aby nový předpis šel ohledně výkonu práva na styk s dítětem dále a stanovil například požadavek, aby všichni bývalí členové rodiny, jako jsou bývalý manžel či manželka druhého z rodičů, měli na styk s dítětem právo nebo mohli o přiznání tohoto práva požádat“ [43]. Komise v uvedeném dokumentu rovněž vyjádřila názor, že některé členské státy by mohly vznést zásadní otázky ohledně určení osob disponujících právem na styk s dítětem jakožto podmínky, jejichž splnění by pro uznání rozhodnutí v jiných členských státech bylo nezbytné. Ve stejném dokumentu mimoto zdůraznila, že zahrnutí těchto otázek představuje skutečné nebezpečí, že rozhodnutí budou dožádaným členským státem opětovně přezkoumávána ve věci samé na úkor samotného cíle vzájemného uznávání. Komise proto dospěla k závěru, že rozšíření

40 – Úř. věst. 2000, C 234, s. 7. Viz též bod 4 odůvodnění nařízení č. 2201/2003. Tento podnět se týkal pouze výkonu práva na styk s dítětem jedním z rodičů.

41 – Viz bod 29 tohoto stanoviska a COM(2001) 166 final, s. 1 a 2.

42 – COM(2001) 166 final, s. 1.

43 – Tamtéž, s. 20.

mechanismu nového právního nástroje na všechna rozhodnutí o rodičovské zodpovědnosti, „bez ohledu na jejich obsah, dotčené děti nebo osoby, které mohou vykonávat právo péče o dítě či práva na styk s dítětem“, by umožnilo lépe naplnit mandát Rady týkající se tohoto nového nástroje a uskutečnit první fázi programu opatření pro vzájemné uznávání [rozhodnutí], jehož cílem bylo zrušit doložku vykonatelnosti [44].

64. Ve svých písemných vyjádřeních Komise zdůrazňuje, že pracovní dokument odkazuje rovněž na návrh Evropské úmluvy o styku s dětmi [45]. Uvádí, že tento návrh uznává právo dítěte udržovat osobní vztahy nejen se svými rodiči, ale též s jinými osobami, se kterými ho pojí rodinné vazby, jako je tomu v případě prarodičů [46].

65. Podle mého názoru tak z bodů 61 až 63 tohoto stanoviska jasně vyplývá, že přípravné práce k nařízení č. 2201/2003 potvrzují vůli unijního zákonodárce rozšířit oblast působnosti nařízení č. 1347/2000, jež byla omezena na spory týkající se rodičů. Tuto vůli potvrzuje i skutečnost, že uvedené přípravné práce zjevně počítaly se všemi rozhodnutími o rodičovské zodpovědnosti, a tím i o právu na styk s dítětem, bez ohledu na osoby, které toto právo mohou vykonávat, a nevylučují tedy ani prarodiče.

b) Haagská úmluva z roku 1996

66. Je třeba poznamenat, že vzorem pro ustanovení nařízení č. 2201/2003 o příslušnosti ve věcech rodičovské zodpovědnosti byla do značné míry Haagská úmluva ze dne 19. října 1996 [47]. Nařízení č. 2201/2003 se inspirovalo zásadou jediné pravomoci [48], kterou tato úmluva stanoví, konkrétně pravomoci orgánů státu, v němž má dítě své obvyklé bydliště [49].

67. Článek 3 Haagské úmluvy z roku 1996 vymezuje opatření, která spadají do jeho oblasti působnosti. Jde zejména o opatření týkající se rodičovské zodpovědnosti a práva na styk s dítětem [50]. Článek 2 bod 7 nařízení č. 2201/2003 v podstatě přebírá definici rodičovské zodpovědnosti vyplývající z Haagské úmluvy z roku 1996, avšak na rozdíl od definice pojmu „rodičovská zodpovědnost“ uvedené v nařízení č. 2201/2003 tato definice [51] právo na styk s dítětem výslovně neuvádí. Z toho lze v zásadě dovodit, že nositel práva na styk s dítětem nemusí v rámci této úmluvy nutně být nositelem rodičovské zodpovědnosti [52].

44 – Tamtéž, s. 5 a 20. Viz též Rada (spravedlnost, vnitřní věci a civilní ochrana) ze dne 30. listopadu a 1. prosince 2000, s. 4 a 5, „Plán opatření pro uplatňování zásady vzájemného uznávání rozhodnutí v občanských a obchodních věcech“ (Úř. věst. 2001, C 12, s. 1).

45 – COM(2001) 166 final, s. 15, pozn. 33. K této úmluvě viz bod 72 tohoto stanoviska.

46 – Pracovní dokument Komise rovněž zmiňuje definici pojmu „rodinné vazby“ ve smyslu uvedeného návrhu úmluvy. Viz COM(2001) 166 final, s. 15, pozn. 33.

47 – Úmluva o pravomoci orgánů, použitelném právu, uznávání, výkonu a spolupráci ve věcech rodičovské zodpovědnosti a opatření k ochraně dětí (dále jen „Haagská úmluva z roku 1996“), dostupná na https://www.hcch.net/fr/instruments/conventions/full-text/?cid= 70.

48 – Podle čl. 8 odst. 2 nařízení č. 2201/2003 odstavec 1 platí s výhradou článků 9, 10 a 12.

49 – Článek 8 a násl. Viz též body 6, 9 a 34 tohoto stanoviska. Ohledně nutnosti vykládat stejné pojmy obsažené v Haagské úmluvě z roku 1996 a v nařízení č. 2201/2003 jednotným způsobem viz stanovisko generální advokátky J. Kokott k věci A (C-523/07, EU:C:2009:39, body 24 až 26).

50 – Článek 3 písm. a) a b) této úmluvy stanoví, že „[o]patření uvedená v článku 1 se mohou týkat zejména přisuzování, výkonu, zrušení nebo omezení rodičovské zodpovědnosti, jakož i jejího delegování; […] osobního styku s dítětem včetně práva vzít si dítě na omezenou dobu do jiného místa, než je jeho obvyklé bydliště.“

51 – Podle čl. 1 odst. 2 této úmluvy „[…] výraz ‚rodičovská zodpovědnost‘ zahrnuje rodičovskou moc nebo jiný obdobný vzájemný vztah stanovující práva, pravomoci a povinnosti rodičů, opatrovníků nebo jiných zákonných zástupců ve vztahu k osobě nebo majetku dítěte“. Viz důvodová zpráva Paula Lagarda k Haagské úmluvě z roku 1996, dostupná na https://assets.hcch.net/upload/expl34.pdf.

52 – Podle důvodové zpávy Paula Lagarda, op. cit., s. 542, „[v]ymezení [rodičovské zodpovědnosti] je široké. […] Tato zodpovědnost je obvykle vykonávána rodiči, nicméně za podmínek stanovených vnitrostátními předpisy může být zcela nebo zčásti vykonávána třetími osobami v případě úmrtí, neschopnosti, nezpůsobilosti či nehodnosti rodičů, nebo v případě opuštění dítěte rodiči.“

68. Definice práva na styk s dítětem uvedená v čl. 2 bodě 10 nařízení č. 2201/2003 byla formulována stejným způsobem jako definice uvedená v Haagské úmluvě z roku 1996 [53]. Lagardova zpráva nicméně mlčí o otázce, zda návrhy, jimiž se práva na styk s dítětem domáhají jiné osoby než rodiče, především prarodiče, spadají do oblasti působnosti Haagské úmluvy z roku 1996.

69. Pozdější pokyny přijaté členskými státy Haagské konference mezinárodního práva soukromého nicméně naznačují, že důležitost zachování osobních vztahů dítěte k jiným osobám, se kterými ho pojí rodinné vazby, je široce uznávána, a upřesňují, že „[a]ni Haagská úmluva z roku 1980, ani Haagská úmluva z roku 1996 neomezují právo na styk s dítětem na styk mezi rodiči a dětmi“ [54].

70. S ohledem na všechny tyto skutečnosti, a zejména na přednost nejlepšího zájmu dítěte jakožto vůdčí zásady pro jakýkoliv výklad ustanovení nařízení č. 2201/2003 ve věcech rodičovské zodpovědnosti, jsem přesvědčen, že se toto nařízení vztahuje rovněž na návrhy, jimiž se práva na styk s dítětem domáhají prarodiče.

4. Jiné mezinárodní nástroje týkající se oblasti osobních vztahů s dětmi

71. Široký výklad práva na styk s dítětem se netýká pouze nařízení č. 2201/2003. Také další mezinárodní nástroje týkající se oblasti osobních vztahů s dětmi totiž obsahují široký pojem práva na styk s dítětem.

72. Zaprvé Úmluva o styku s dětmi v čl. 5 odst. 1 stanoví, že „[p]okud to je v nejlepším zájmu dítěte, lze rozhodnout o styku mezi dítětem a osobami jinými než jeho rodiči, které mají s dítětem rodinná pouta“ [55]. Článek 2 písm. d) vymezuje [pojem] „rodinná pouta“ jako „úzký vztah jako vztah mezi dítětem a jeho prarodiči nebo sourozenci založený na právu nebo na faktických rodinných vztazích“.

73. Důvodová zpráva k úmluvě v tomto ohledu nejprve uvádí, že určení jiných osob než rodičů, se kterými dítě může udržovat osobní vztahy, není-li to v rozporu s jeho nejlepším zájmem, má „zásadní význam“ [56]. Následně zdůrazňuje, že právní předpisy některých členských států měly sklon rozšiřovat okruh osob, kterým bylo přiznáno právo udržovat s dítětem osobní vztahy, nebo se tohoto práva mohly domáhat. Konstatuje, že zatímco „tyto právní předpisy přiznávají prarodičům právo udržovat osobní vztahy s dítětem, jiné jim přiznávají pouze právo o udržování osobních vztahů požádat“ [57]. Nakonec zpráva uvádí, že podle judikatury vážící se k EÚLP se ochrana zaručená článkem 8 EÚLP vztahuje též na uchování osobních vztahů mezi prarodičem a jeho vnuky [58].

53 – K vztahu nařízení č. 2201/2003 a Haagské úmluvy z roku 1996 viz článek 61 tohoto nařízení.

54 – „*Contacts transfrontières relatifs aux enfants. Principes généraux et Guide de bonnes pratiques, Conférence de La Haye de droit international privé*“, Family Law, 2008, s. 5 a poznámka pod čarou 38. Mimoto je třeba poznamenat, že odkazy k právu prarodičů na styk s dítětem nalezneme v příkladech 5B a 8A uvedených v *Praktické příručce k Haagské úmluvě z roku 1996 o ochraně dětí*, 2014, s. 64, 65 a 86, dostupná na https://www.hcch.net/fr/instruments/conventions/publications1/?dtid= 3&cid= 70.

55 – Úmluva o styku s dětmi, Rada Evropy, *Série des traités européens*, č. 192, Štrasburk, 15. květen 2003. Z členských států tuto úmluvu ratifikovaly pouze Česká republika, Chorvatská republika, Maltská republika a Rumunsko. Úmluva tím ale neztrácí na důležitosti, neboť v zásadě kodifikuje judikaturu Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“) týkající se výkladu práva na respektování rodinného života zaručeného článkem 8 EÚLP, která je závazná pro všechny členské státy.

56 – Důvodová zpráva k Úmluvě o styku s dětmi, Rada Evropy, *Série de traités européens*, č. 192, Štrasburk, 15. květen 2003, body 9 a 34. Tato zpráva odkazuje též k Evropské úmluvě o uznávání a výkonu rozhodnutí o výchově dětí a obnovení výchovy dětí, Rada Evropy, *Série des traités européens*, č. 105, Lucemburk, 20. května 1980, která v kontextu práva na styk s dítětem používá výraz „osoba“.

57 – Důvodová zpráva k Úmluvě o styku s dětmi, op. cit., body 9 a 47. Ohledně právních předpisů ve věcech rodičovské zodpovědnosti viz Granet, F., „L'exercice de l'autorité parentale dans les législations européennes“, zveřejněno v *La documentation française*, 2002.

58 – Důvodová zpráva k Úmluvě o styku s dětmi, op. cit., bod 9.

74. Zadruhé je třeba připomenout, že podle článku 8 EÚLP „[k]aždý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života“. Jak bylo uvedeno v předchozím bodě, ESLP rozhodl, že „vazby mezi prarodiči a jejich vnuky spadají pod [pojem] rodinné vazby ve smyslu článku 8 Úmluvy“ [59]. Zejména v případě, který se týkal pozastavení rodičovské zodpovědnosti, tento Soud rozhodl, že „není pochyb o tom, že na otázky týkající se vztahu mezi [babičkou] a jejími vnoučaty se článek 8 Úmluvy vztahuje“. Také připomněl, že „ ‚rodinný život‘ ve smyslu článku 8 zahrnuje přinejmenším vztahy mezi blízkými příbuznými, například mezi prarodiči a vnoučaty, neboť takové vztahy v něm mohou hrát důležitou roli. ‚Respektování‘ takto pojatého rodinného života předpokládá, že stát má povinnost jednat způsobem umožňujícím normální rozvoj těchto vztahů“ [60].

75. Podle mého názoru z bodů 43 až 74 tohoto stanoviska jasně vyplývá, že textová, teleologická, systémová a historická analýza ustanovení nařízení č. 2201/2003 potvrzuje myšlenku, že pravidlo pro určování příslušnosti uvedené v článku 8 tohoto nařízení se použije rovněž na návrhy, jimiž se jiné osoby než rodiče domáhají výkonu práva na styk s dítětem, zejména jedná-li se o další členy rodiny podle práva nebo ve skutečnosti.

76. Domnívám se proto, že na předběžnou otázku je třeba odpovědět tak, že pojem „právo na styk s dítětem“ uvedený v čl. 1 odst. 2, písm. a) a čl. 2 bodě 10 nařízení č. 2201/2003 musí být vykládán v tom smyslu, že zahrnuje i na právo prarodičů na styk se svými vnoučaty.

C. Namísto epilogu

77. Jak jsem uvedl v předcházejících úvahách, ze znění, cílů a systematiky, jakož i z historie vzniku nařízení č. 2201/2003 vyplývá, že toto nařízení se vztahuje na návrhy týkající se práva prarodičů na styk s dítětem.

78. Z analýzy nařízení č. 2201/2003 rovněž vyplývá, že pojem „právo na styk s dítětem“ zahrnuje kromě rodičů také další osoby, které pojí s dítětem rodinné vazby právní nebo faktické povahy (např. sourozence nebo bývalého manžela či partnera jednoho z rodičů). Vzhledem k neustálým společenským změnám a novým formám uspořádání rodin mohou být možnosti týkající se osob zapojených do výkonu práva na styk s dítětem ve smyslu nařízení č. 2201/2003 nespočetné [61]. Případ bývalého partnera rodiče, který je nositelem rodičovské zodpovědnosti, a jeho rodičů – které dítě považuje za své prarodiče – či případ tety nebo strýce, kteří se o dítě starají během dočasné nepřítomnosti jednoho nebo obou rodičů, představují jen některé příklady, s nimiž se Soudní dvůr může při výkladu uvedeného nařízení setkat [62].

79. Je pravda, že nařízení č. 2201/2003 se týká pouze pravidel pro určení příslušnosti, uznávání a výkon rozsudků, zejména ve věcech rodičovské zodpovědnosti. V současné fázi vývoje unijního práva je proto otázka, kterým osobám bude – nebo nebude – právo na styk s dítětem přiznáno, upravena vnitrostátním právem. O to více je důležité, aby existovalo jediné a jednotné pravidlo pro určení příslušnosti – totiž příslušnosti orgánů toho členského státu, v němž má dítě obvyklé bydliště – tak, aby uznávání a výkon rozsudků vydaných v jiném členském státě byly zajištěny.

59 – K případu týkajícímu se pozastavení práva prarodičů na styk s dítětem z důvodu trestního stíhání jejich syna, otce dítěte, viz ESLP, rozsudek Manuello a Nevi v. Itálie ze dne 20. ledna 2015, CE:ECHR:2015:0120JUD000010710, § 53 a citovaná judikatura.

60 – ESLP, rozsudek Scozzari a Giunta v. Itálie ze dne 13. července 2000, CE:ECHR:2000:0713JUD003922198, § 221, a ESLP, rozsudek Marckx v. Belgie ze dne 13. června 1979, CE:ECHR:1979:0613JUD000683374, § 45.

61 – Viz bod 29 tohoto stanoviska.

62 – Viz body 31, 32, 49, 64, 69 a 75 tohoto stanoviska.

V. Závěry

80. Na základě výše uvedeného navrhuji odpovědět na otázku položenou Varchoveným kasacioneným sadem (Nejvyšší kasační soud, Bulharsko) takto:

„Pojem ‚právo na styk s dítětem' uvedený v čl. 1 odst. 2 písm. a) a čl. 2 bodě 10 nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 ze dne 27. listopadu 2003 o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1347/2000 je třeba vykládat v tom smyslu, že zahrnuje právo prarodičů na styk s jejich vnoučaty."